

Vardus Gang

Stille gransker skriver historie

Av Tom Collins

drive sine studier. Særlig er det i de siste årene vist en betydelig interesse blant amerikanere for det bruddet på vår tradisjonelle nøytralitetslinje som fant sted i og med at vi sluttet oss til Atlanterhavspakten.

— Vår deltagelse i krigen har stimulert interessen for utviklingen i norsk utenrikspolitikk, også hos oss selv, sier Omang. — Vi fikk øynene opp for hvordan en slik situasjon som den vi opplevde hin 9. april blir forberedt og lagt til rette. Vi skal fortsette å offentliggjøre alt som kan gi oss sannheten om vår utenrikspolitikk. Ingen ting skal bli stukket

Førstearkivar er en tittel som ikke lover særlig mye av spenning, men Reidar Omang i Utenriksdepartementet sitter i virkeligheten på et voldsomt dramatisk stoff.

Voldsomt? Dramatisk? I det kgl. UD?

Joda. Han er hersker over et geleil på halvannen km dokumenter i hyller som rommer alt vi har av utenrikspolitisk tradisjon. Noen selvstendig utenrikspolitikk førte vi jo ikke før etter at vi ble uavhengige av Sverige, men i formen var vi likestilt under unionen, og det hendte slett ikke så sjelden at vi fikk gjenparter av aktstykker som angikk vårt store lille fedreland. Omangs arkiver begynner med Carl Johans første nøytralitetserklæring i begynnelsen av 1830-årene, men den hjalp ikke da vi kom til 1940.

Omang har skrevet en bok som er kommet ut på Gyldendal, og som i det vesentlige består av skrifter Utenriksdepartementet nå har funnet det mulig å stille til rådighet. De fleste land har en 50-års grense når det gjelder offentliggjørelse av hemmeligstemplede dokumenter, men det har ikke vi.

Den heter kort og godt «Altmark-saken 1940». Omang har gitt den ut fordi folk flest bør ha anledning til å sette seg inn i faser av Norges historie som ellers bare faghistorikere interesserer seg for. Men på april og det som gikk forut for denne skjebnesvangre datoen i 1940 har vel brent seg såpass inn i noen hver at en kan ha trang til å se hva som egentlig foregikk.

Reidar Omang er ett med jobben sin. Han har i grunnen bare en hobby på si, og den faller merkelig sammen med yrket: historie.

— Og så liker jeg å gå fotturer, sier han. — Men det blir jo undertiden litt historie av det også. Jeg kan ikke la være å interessere meg for gårdene 'eg kommer forbi, f. eks., og slektene der. Min far var botaniker, og hans store lidenskap gikk ut på å klassifisere planter. Så jeg har det nok i blodet, dette med å ordne ting systematisk.

I forordet til «Altmark-saken» avslører Omang seg som en skribent med atskillig dramatisk formsans. Han er altså ikke blitt inntrøsket av sin idelige omgang med til dels guinade dokumenter. Han er en meget beskjeden mann, som ikke stikker seg fram på noen måte, medmindre yrket forlanger det. Det har det gjort i dette tilfelle, og så er førstearkivaren for en gangs skyld blitt synlig.

«Altmark» er for så vidt bare et ledd i en serie, som skal omfatte vår egen tids historie, og manifesterer seg med en bok om året. Hvitboka om Karlstadforhandlingene — som førte til at tanken om et nordisk forsvarsforbund ble gravlagt — er forlengst kommet ut, og Norges forhold til Sverige under krigen er belyst gjennom dokumenter som for enhver tid skal fjerne muligheten for misforståelser brødre imellom.

— Da krigen kom, falt det på meg å evakuere Utenriksdepartementets arkiver, forteller Omang. — Det var fire tonn dokumenter, som sto pakket i beredskapskasser. Kom ikke og si at vi sov. Alt var klart, og jeg hadde en avtale med politiet om at det skulle stille lastebiler til vår disposisjon i et knipetak. Da det knep, leverte også politimester Welhaven bilene. Vi kjørte med Regjeringen til Elverum og Nybergssund, og heldigvis hadde vi fått papirene i sikkerhet da tyskerne bombet som verst på det sistnevnte sted. Vi fikk arkivene trygt over grensen, og de ble stående på en badstue i Sälen inntil vi fikk brakt dem til Stockholm. Derfra ble de i tur og orden ført til London med fly, og...

— Det er vel ikke helt korrekt, svarer Omang. Men det er jo ingen tvil om at begge de to partene urte på hverandre, og hadde truffet sine disposisjoner for det tilfellet at den annen skulle slå til. Men tyskerne slo til. Det er selvfølgelig meningsløst å snakke om at den berømte minneutleggningen som engelskmennene forstok, ga støtet til den tyske invasjonen. Den var i virkeligheten satt i gang flere dager i forveien. Men forut for dette gikk «Altmark»-affæren, i februar 1940, og i disse vintermånedene hadde vi atskillig diplomatisk virksomhet med sikte på å hindre grensekrenkelser. Engelskmennene var stort sett medgjerrige, selv om de var kraftig

Men fortsettelsen må vi tilføye for egen regning. Omang vil ikke skryte av det faktum at ikke ett eneste dokument av betydning

irritert over at tyskerne kunne bruke den norske skipsleden til malmtransporten fra Narvik.

Vel. Så er da krigen dukket opp enda en gang og vi som har opplevd den i voksne år blir vel heller aldri ferdig med den. Men la oss nå lytte til en sindig manns syn på sitt virke:

Her skal intet stikkes under stol, sier Reidar Omang ved kaffebordet.

kom bort, og tyskerne fant ikke noe i Utenriksdepartementet som de kunne ha synderlig glede av.

Men altså «Altmark». Gir denne dokumentasjonen noe endelig svar på hvordan krigen kom til Norge? Hvem begynte? Overlege Scharffenberg har jo så mange ganger understreket at i grunnen var engelskmennene like skyldige som tyskerne?

— Det er vel ikke helt korrekt, svarer Omang. Men det er jo ingen tvil om at begge de to partene urte på hverandre, og hadde truffet sine disposisjoner for det tilfellet at den annen skulle slå til. Men tyskerne slo til. Det er selvfølgelig meningsløst å snakke om at den berømte minneutleggningen som engelskmennene forstok, ga støtet til den tyske invasjonen. Den var i virkeligheten satt i gang flere dager i forveien. Men forut for dette gikk «Altmark»-affæren, i februar 1940, og i disse vintermånedene hadde vi atskillig diplomatisk virksomhet med sikte på å hindre grensekrenkelser. Engelskmennene var stort sett medgjerrige, selv om de var kraftig

— Arkivene er ryggraden for kontinuiteten i vår utenrikspolitikk, sier Omang, stolt på sine dokumenters vegne. — Utenrikspolitikkens forutsetter at man kjenner alt som er gått forut. Ministrene skifter, og det hender jo at de ikke alltid er historisk skolerte. Men Koht var det, og Halvard Lange er det. Det er en innlysende fordel at ministeren ser de lange perspektivene i bildet. Det gjør det enklere for ham å treffe selv kortsiktige avgjørelser i en krise.

Omangs avdeling, som har 22 medlemmer av staben, mottar og besvarer 150 000 brev i året. Den handelspolitiske korrespondansen er vel den mest omfangsrike, men det er også en god del kildeforskning av historiske dokumenter som faller inn under den daglige virksomheten. Norske og utenlandske granskere søker til Utenriksdepartementets arkiv for å

under noen stol, og vi skal ikke undervise! noen dokumenter, til en viss grad naturligvis bortsett fra dem som gjelder løpende politikk.